

29. ÁBRA. Túlzsúfolt előrevonási útvonalak
(Forrás: Fortepan / Hajdu Fedő Károly / 129133)

SOMKUTAS RÓBERT*

A NÉMET ALÁRENDELTSÉGBE LÉPTETETT MAGYAR KIRÁLYI I. GYORSHADTEST TEVÉKENYSÉGE

IX. RÉSZ

MAGYAR DANDÁROK A BUG FOLYÓNÁL –
PECSARÁTÓL A TROSZTANYECIG (1941. 07. 22.–26.)

A magyar királyi I. gyorshadtest két (páncélozott) felderítő-zászlóalja 1941. július 9-től a német Dél Hadseregcsoporthoz tartozó 2. gépkocsizó dandár parancsára vett részt a Szovjetunió elleni hadműveletben. A szerző – elsősorban korabeli dokumentumok és csapatnaplók alapján – részletesen ismerteti az eseményeket. A sorozat korábbi részeiből az érdeklődő olvasók megismerték a Sztálin-vonal átlépését követő hadmozdulatokat és azok részleteit.

Az 1. gépkocsizó dandár július 20. és 22. között folytatta a harctevékenységet a német LII. hadtest alárendeltségében. Ez idő alatt a gyors-hadtest kötelékében lévő másik két dandárjával – a német 17. hadsereg

déli szárnyán – élcsoporthoz tartozó 2. gépkocsizó dandár parancsára vett részt a Szovjetunió elleni hadműveletben. A szerző – elsősorban korabeli dokumentumok és csapatnaplók alapján – részletesen ismerteti az eseményeket. A sorozat korábbi részeiből az érdeklődő olvasók megismerték a Sztálin-vonal átlépését követő hadmozdulatokat és azok részleteit.

Július 21-én a késő esti órákban a hadtest újabb parancsot kapott az üldözés meggyorsítására, amely szerint a 2. gépkocsizó dandárnak július 22-én délig el kell érnie Tulcsin (*Tultschin*) városát, majd a nap végére Bersad (*Bershad*) városon keresztül Gejvoron (*Gejworon*) körzetéből Umany irányába kell folytatnia az előretörést.

A siker érdekében a 2. gépkocsizó dandárt megerősítették az 1. lovasdandártól kikülönített Révhegyi²¹-csoporttal, amely a 14. kerékpáros és az 1. lovaspáncélos zászlóalj, valamint a 3. gépvontatású tüzérsztyál állományából állt, és 6 óráig beér-

kezett a dandárhoz. [61; 134–135. o.] [62]

Július 22-én 5 órakor a dandár 2. felderítő-zászlóalja megkezdte az előrevonást és a felderítési feladatok végrehajtását a Lucinyec (*Luczyniec*)–Dzurin–Tulcsin menetvonalon Braclav (*Brazlaw*)–Gejvoron felé. Elővédként a 6. gépkocsizó zászlóalj, majd a négy menetlépcsőre tagozódott főcsapat követte a felderítőlépcsőt, amely 6 órakor már Sarogrodnál (*Szarogrod*) járt.

Ez a menetrend-kialakítás – beleszámítva a kiküldött felderítőszervek távolságát is – megfelelő időt biztosított a felderítő-zászlóalj számára a felderítési feladatok (ellenség, terepviszonyok, akadályok) végrehajtására és azok időben történő jelentésére a zászlóaljparancsnoknak,

* Ny. alezredes. ORCID: 0000-0002-3746-9588

²¹ Révhegyi Ferenc Budapest, (1888. augusztus 3. – Budapest, 1957. október 10.) 1941. május 26. és augusztus 18. között az 1. lovasdandár páncélos zászlóalja csoportjának parancsnoka a magyar királyi I. gyorshadtest ukrainai hadműveletében.

30. ÁBRA. A felderítő-zászlóalj Csaba páncélgépkocsijai a csapatok előtt
(Forrás: Képes Vasárnap 1941. év 32. szám)

valamint az előljáró felé. Ezzel a megfelelő reaklási időt is biztosították a parancsnokok számára az ellenség elleni manőverek, a szétbontakozás és a tűzrendszer-megszervezési és -kiváltási feladatok végrehajtására. Az elővéd viszonylagos közelsége biztosította, hogy a harcba bocsátkozó felderítő-zászlóalj gyors megerősítést kaphasson egy nagyobb erejű ellenséges erővel történő találkozás esetén.

A felderítőerők és az elővédzászlóalj 8 óra körül egy Tulcsin felé tartó, 15-20 harcokocsival és tűzéréggel megerősített szovjet vegyes menetoszlopot, majd egy órával később Spikovnál (*Schpikow*) egy másik harcokocsikkal megerősített szovjet köteléket fedtek fel. A tűzéréggel megerősített elővédzászlóalj ekkor támadásba lendült, sikeresen kiszorította a szovjet csapatokat a területről, és elfoglalta Spikovot. A keletre húzódó erdő átfésülése után, új elővédként a három üteggel megerősített 5. gépkocsizó zászlóalj folytatta előretörését Tulcsin felé.

A 2. felderítő-zászlóalj erői 17 óra körül Spikovtól 12 km-re délkeletre, Kopijevkánál (*Kopijewka*) újra ellenállásba ütköztek. Az új elővédzászlóalj szétbontakozott, kijutott a falu előterébe, és biztosította a területet. A dandár az éjszakát a Spikov és Kopijevka közötti területen töltötte, és felkészült a település másnapi bevételére.

A harci nap során a csapatok mintegy 80 foglyot ejtettek, valamint 3 harcokocsit, több géppuskát, aknavetőt és tehergépkocsit zsákmányoltak. A 2. gépkocsizó dandár vesztesége 5 halott és 18 sebesült volt. [61; 135. o.]

A harcok során a hadtest tevékenységi sávjából kiszorult 1. lovasdandár

a következő nap feladatául a Tulcsin – Sarogrod területére történő begyülekeztetést kapta, amit másnap a délelőtti órákban kellett volna megkezdenie. [61; 134. o.] Azonban az előrevonási útvonalak túlszűfoaltsága miatt (délen a román, északon a német csapatok) a katonai egységek feltorlódtak. A kialakult helyzet miatt a beérkeztetés lehetetlenné vált, ezért Dzurintól keletre határozták meg a gyülekezési körletüket. A zsúfolt utak miatt csak a sötétség beálltával, egy hosszan tartó, fárasztó, a lovak állapotát erősen megviselő (nyeregnyomás, sántaság) 51 kilométeres menet után tudták elfoglalni azt. [61; 136. o.] A gyorsadtest parancsnoksága is előretelepült Sarogrodra.

Késő éjszaka egy újabb parancs érkezett, amely a hadtest csapatait július 23-án 0 órától az adott helyzetükben megállította és állományrendezést határozott meg. [61; 136. o.] A váratlan pihenőt a gyorsadtest beszűkült tevékenységi sávja és a délkeleti irányba forduló III. hadtest összetörődése miatt rendelték el.

Az 1. gépkocsizó dandár a Bug folyó mentén Rogoszna (*Rogosna*) – Pecsara térségében harcoló szovjet utóvédek ellenállásának megtörését követően újra magyar alárendeltségbe került, és bevonult az elfoglalt Pecsara városába, ahol a katonákat elszállásolták. [61; 135. o.]

A 2. gépkocsizó dandár parancsnoka július 23-án hajnalban kapta meg a parancsot a megállásra, de mivel a Kopjevka falu elleni támadás már folyamatban volt, ezért úgy döntött, hogy csak annak elfoglalását követően állítja majd meg a csapatait.

Az 5. gépkocsizó zászlóalj és a felderítő-zászlóalj 5 órakor megkezdtek a támadást, és birtokba vették a falut. A német csapatok beérkezését követően a parancsnok 10 óra felé adott parancsot az elszállásolásra a faluban.

A beérkező német 257. gyaloghadosztály parancsnoka személyesen kérte a 2. felderítő-zászlóalj páncélgépkocsi-századának támogatását Tulcsin bevételéhez, amelyet – a dandárparancsnok jóváhagyásával – közösen is foglaltak.

A nap folyamán az 1/3. „Puma” vadászrepülőgép-század 5 db Fiat CR.42 repülőgéppel fegyveres felderítést hajtott végre, amely során a szovjet légvédelem négy gépet eltalált. A század parancsnoka is megsebesült, de mind az öt gép vissza tudott térni a repterére.

Közben a X. közelfelderítő század és a VII. futárrepülő raj visszatelepült a honi repülőterükre. Váltásukra beérkezett az I. és III. közelfelderítő század légi lépcsője kilenc-kilenc darab Heinkel He 46, illetve Weiss Manfréd WM-21 Sólyom típusú repülőgépekkel. Már július 14-én leszálltak, azonban a földi lépcsők még „hadban álltak” „Sár tábornokkal” – a mostoha terep- és időjárási viszonyokkal –, hogy kijussanak repülőterükhöz. [62; 71. o.]

ÚJRA EGYÜTT A MAGYAR GYORSHADTEST

A harcok után a gyorsadtest parancsnoka kérte a 17. hadsereg parancsnokát, hogy csak a gyorsadtest alárendeltségében alkalmazza a magyar csapatokat, amit végül Stülpnagel tábornok jóváhagyott. Egyrészt addigra már meggyőződött a magyar csapatok

helytállásáról és öntevékeny magatartásáról, másrészt szüksége is volt a magyar gyorscsapatokra a hadsereg jobbszárnya elleni állandósult szovjet ellencsapások elhárítása érdekében. A Wehrmacht Dél Hadseregcsoportja Kijev irányú csapása lelassult, emiatt az 1. páncélos csoport déli irányba történő fordításával a támadás súlypontját az arcvonal közepére helyezte át.

A tervek szerint a német harcokcsoportosítás Umány várost keletről megkerülve bekeríti az ott harcoló szovjet Délnyugati Front erőit, ezáltal rést üthet a déli arcvonalon. A rés lezárásához szükséges szovjet erők átcsoportosításának kikényszerítésével felgyorsíthatja Kijev elfoglalását. A bekerítés belső gyűrűjének létrehozását a német 17. hadsereg kapta feladatául. [63; 27. o.]

A műveleti terv szerint a gyorshadtest a Bug mentén, Tulcsin, Bersad, Gejvoron, Pervomajszk (*Perwomajsk*) irányába előretörve, a folyó keleti partját megtisztítva, majd azon átkelve, a bekerítést végző 17. hadsereg hátának – a Gejvoron és Pervomajszk közötti terepszakasz – biztosítása, és a déli irányba előretörő 1. páncélos csoporttal való kapcsolat felvétele, valamint a Bug-kanyar közötti szovjet erők visszavonulási útjának elvágása lett. [63; 28. o.]

A tervek végrehajtásába azonban – nem először és nem utoljára – ismét beleszólt az időjárás, és annak terepre gyakorolt hatása a „raszputyica”. Az újra beköszöntő nagy nyári esőzések az amúgy is gyér úthálózatot rövidesen sártengerré változtatták. A korábban gyorsan előretörő német páncélosok a déli irányba történő fordulást követően (a fenti okok miatt) lelassultak, a napi előrevonási ütemük alig haladta meg a 10 kilométert. Az utakon a csapatoszlopok feltorlódtak, és a felázott terepen a nehéz technikával szinte lehetetlen volt előrejutni.

Július 17-én Mogiljevnl a 11. német hadsereg és az alárendeltségükben álló román erők is átkeltek a Dnyesz-

teren. Így az északkeleti előrenyomulásuk nyomán közvetlen összeköttetésbe kerültek a 17. hadsereggel, illetve a gyorshadtest erőivel. Mivel a 11. német hadsereg hadműveleti szünetet kapott, a gyorshadtest jobb oldali szomszédja immár a 3. román lovasdandár lett. [63; 28. o.] A gyorshadtest felvette a kapcsolatot a déli szomszéd román csapatokkal, ezzel elvileg megoldott volt a két hadsereg csatlakozásának a kölcsönös biztosítása, azonban – a román és a magyar nemzet közötti feszült viszony miatt – továbbra is nagy súlyt helyeztek a sávhatár átlépését szigorúan tiltó előírások betartására. [54]

Ezt követően a 17. hadsereg támadásának déli irányú átkarolási manővere jelentős módon megnehezült, és a gyorshadtest mozgásteret is jelentősen beszűkült.

Július 23-án a kora esti órákban a 17. hadsereg parancsnoka – a 2. gépkocsizó dandárparancsnok az LIII. hadtest és a gyorshadtest parancsnoka jelenlétében – a gyorshadtest vezetésével és a német csapatok közreműködésével elrendelte a váratlanul visszavonuló szovjet csapatok üldözésének megkezdését. (*A 17. hadseregnek nem volt másik gyors csapata! – S.R.*)

A dandár felderítő egységeinek már 23-án 22 órakor, míg a többségnek 24-én 4 órakor kellett átkelnie a tulcsini új hídon. A Révhegyi csoporttal megerősített 2. gépkocsizó dandár még este – rádióon közölt parancs nyomán – kiegészült a 3. gépkocsizó utászszázad és a 2. légvédelmi gépágyús üteg állományával.

A Dzurin kelet körzetébe begyülekeztetett 1. lovasdandár számára a parancs július 23–27. között 5 napi vasalási, felszerelés-rendezési és pihenőidőt biztosított, de elrendelte a hadtest déli szárnyának a dandár lovas részeivel történő biztosítását is.

A Sztojani (*Stojany*), Uliga, Pecsara (*Petschara*) körzetben pihentetést és feltöltéseket végrehajtó 1. gépkocsizó dandár számára ugyanakkor indulási készenlétet rendelt el.

A gyorshadtest harcálláspontja Nova-Ulicán települt.

A gyorshadtest repülői is előre települtek, az 1/3. repülőszázad Szutyinszki, az I. közelfelderítő század Bar, míg a III. Satavan (*Szatawan*) repülőterére. [65; 27. o.]

Július 24-én a 2. felderítő-zászlóalj hajnali 4 órakor a tulcsini hídtól megindult délkeleti irányba, Tulcsin, Bersad, Gejvoron felé. Az elővéd 4. gépkocsizó zászlóalj 30 perccel, majd a főerők él-lépcsője 90 perccel követte őket.

Az előrevonáshoz a légi felderítést – amely a mind szervezettebbé váló szovjet légvédelem miatt egyre nehezebbé vált – az 1/3. vadászszázad biztosította. Az előrenyomuló csapatokat – rádióösszeköttetés híján – gyors rácsapások végrehajtásával figyelemzették a búzatáblában jól álcázott harcokcsoport veszélyére. [65; 27. o.]

A hadműveleteket jelentős mennyiségű, különböző rendeltetésű és nemzetiségű repülőegység támogatta. Mivel a csapatmozgások jól észlelhetők voltak a levegőből, ezért – az esetleges „baráti légitámadások” elkerülése érdekében – elengedhetetlenül fontosá vált a különböző szövetséges nemzetek csapatoszlopainak jelölése. Ezért július 22-én a Magyar Királyi Honvédeg állományának is elrendelték, hogy legalább az élen haladó gép- és harcjárművek motorháztetejére szövetanyagból a magyar hadijeleket vagy magyar nemzeti zászlót helyezzenek fel. Ezt a kiadott parancs ad hoc jellege miatt a helyszínen található anyagok felhasználásával oldották meg. [66; 48. o.]

Az élen haladó felderítő-zászlóalj erői Klimasovkától (*Klimassovvka*) keletre erős ellenállásba ütközött, ezért a dandárparancsnok harcba vetette az elővéd zászlóaljat. Jelentették, hogy a feltételezettnél nagyobb szovjet erővel állnak szemben. A dandárparancsnok ekkor Benda ezredes²² parancsnoksága alá rendelte az 5. és a 6. gépkocsizó, valamint a 11. harcokcsozó zászlóaljból álló erőket (Benda-csoport) és feladatául szabta az egységek Annapol, kelet-Markovka (*Markovka*) területére történő átmanőverezésük után egy északra végrehajtott támadás megvalósítását. Az elővéd támogatására

31. ÁBRA. A Bug mellett vonuló román csapatok
(Forrás: Fortepan / Hajdu Fedő Károly / 129132)

²² Benda Antal ezredes (Arad, 1894. március 26. – Dombegház, 1957. augusztus 3.)

a dandár a tartalék 12. kerékpáros zászlóaljat is harcra vetette, de nem értek el sikert. A jobb szomszéd 3. román lovasdandárnak lehetősége lett volna a védők déli átkarolására, de mivel ők az ellenük irányuló szovjet ellenlökés előkészületeit észlelték, inkább gyorsan visszavonultak. [63; 29. o.]

A gépkocsizó dandár nehéz helyzetbe került. A szünet nélkül támadó zászlóaljaival csak estére tudták megtörni a szovjet csapatok ellenállását, miután Brenda ezredes csoportja a védők hátát veszélyeztette. A dandár a kialakult helyzetben az elért terepszakaszon megállt és biztosította azt, mivel – német tájékoztatás szerint – másnap a 101. könnyű hadosztály folytatja a támadást. [61; 138. o.]

Július 24-én az egyik pezsari szanatórium épületében települt – pihentetést és feltöltéseket végrehajtó – 1. gépkocsizó dandárparancsnokságra a padláson lévő üres víztartályban elrejtőzött szovjet katonák a tartály feltöltésekor a rejtékhelyükről tüzet nyitottak a parancsnokságon dolgozó katonákra. A padláson lévő tüzelőállásukat csak egy légvédelmi gépágyú hosszú sorozatával tudták felszámolni. A váratlan esemény három fő halott és öt sebesült veszteségébe került a parancsnokságnak. [67; 83. o.]

A dandár délután Nemirov (*Nemirov*) északi körzetében felkészült a bekerített szovjet erők esetleges kitörésének felszámolására, ezért a biztosító csapatokat közelebb vitték, és megkezdtek a nehezebb rakományok felmálházását. [68; 50. o.]

A nap végére a III. közelfelderítő század Martini Albert repülő százados parancsnoksága alatt beérkezett a Szutyinszki repülőtérré. [61; 139. o.]

Július 25-én a 2. gépkocsizó dandár Benda-csoportja (4., 5. és 6. gépkocsizó, és a 14. kerékpáros zászlóalj) 6 órakor felújította támadását Trosztanyec (*Trostjanjec*) felé. Ez idő alatt a 2. felderítő és a 12. kerékpáros zászlóalj állományából létrehozott Zádor-csoport²³ Kirnasovka keleti területét biztosította a szovjet erőkkel szemben. Az erős páncéltörő és tüzérségi tüzellel támogatott dandárharcscsoportok összehangolt tevékenysége végül kivetette állásaikból a szovjet

csapatokat, és kikerkeztek a Letkovka (*Letkowka*), Uljanica (*Uljaniza*) délkelet terepszakaszra. A kiküldött felderítő járőrök bevezették a felderítést a Bug folyóig és a délkeleti irányban is.

A Trosztanyecnél harcoló csoportosítás – mint később megállapították – a szovjet 18. és a 17. lövészhadtestek csapatrészeiből kialakított védelem bal szárnya volt, amit a 96. hegyi hadosztály 209. hegyilövészezrede biztosított. Ezek a seregtestek korábban már jelentős veszteségeket okoztak a német 17. hadsereg bal szárnyán támadó 125. gyalog-, a 100. és 101. könnyű hadosztályoknak. A gyorshadtest bal szárnyán harcoló német 101. könnyű hadosztály is kikerkezett a Bughoz, és Ladisinnél (*Ladyshin*) hídfőállást foglalt. A szárny biztosítására az egy üteggel megerősített 5/3. gépkocsizó századot jelölték ki. A dandár aznapi vesztesége 5 halott és 30 sebesült volt.

Az 1. gépkocsizó dandár számára másnap hajnali készenlélet rendeltek el egy Tulcsin – Demkov (*Demkow*) felé irányuló előrevonásra és a 2. gépkocsizó dandár felváltására.

A hadtestparancsnokság szűk törzse 18 órakor áttelepült Tulcsinba.

Július 26-án az 1. lovasdandár továbbra is folytatta a feltöltési és vasalási feladatait. A dandár a hadműveletek megkezdése óta mintegy 600 kilométert tett meg, 10 napig menetelt, 9 napot harcolt. A nagy igénybevétel és a nehéz terepviszonyok leküzdése miatt a rendelkezésre álló lóállomány egynegyede kiesett. A dandár nagyszámú lóhiánya miatt – a ló nélkül maradt huszárállományból – huszárezredenként egy-egy gyalogszázadot állítottak fel. [61; 140. o.]

A hadtestparancsnok hiába akarta már július 25-én előrevonni erőit a támadás felgyorsítása érdekében, a szünni nem akaró esőben és a sártengerrel borított, felázott utakon vég nélkül vesztelő német csapatok oszlopai miatt a két dandár közül egyik sem tudott kimozdulni a körletéből. [63; 19. o.]

A hadműveleti helyzet addigra megváltozott. A német 17. hadsereg zöme átkerült a Bug folyó bal partjára. Folyamatosan két-három szovjet hadosztálynyi erő támadta, és az Umanynál

álló szovjet erők is lekötötték. A gyorshadtest a folyó jobb partján maradt, és a folyó mellett délkeleti irányba történő előretörést, valamint a Bugkanyarban lévő ellenséges erők megsemmisítését kapta feladatául. [64]

A magyar csapatok jobb szárnyán előrevonást végrehajtó román csapatokkal az összeköttetés már létrejött, de ahogy a gyorshadtest vezérkari főnöke kapcsolatukat diplomatikusan megfogalmazta: általában barátságosak, „de támadó kedvet nem mutatnak”. [64] Egyedül a 3. román hadsereg lovas részei lettek volna képesek segítséget nyújtani a támadás fokozásában, ők azonban kijelentették, ha mások nem, akkor ők sem tudnak mozogni ezen a nehéz terepen. [63; 29. o.]

Zsedényi vezérkari ezredes megállapította, hogy a román csapatok által jelentett helyzethez képest mindig 10-20 km-rel lemaradtak. Az egész hadművelet alatt nem tudták elérni, hogy a magyar csapatok éléhez képest jobbra hátra lépcsőzött helyzetükből, azokkal egy magasságra felzárkózzanak. Így a gyorshadtest élén támadó seregtest jobb szárnya kb. 20-30 km mélységben állandóan veszélyeztetve volt. [64]

(Folytatjuk)

HIVATKOZÁSOK

- [61] Várhalmi Iván. A m. kir. honvédség erőfeszítése a gépesítés területén 1920-tól – 1941. 06.-ig. A Kárpát-csoport, majd az I. gyorshadtest hadműveletei a Szovjetunióban 1941-ben Magánkiadás, 2012;
- [62] Andaházi Szeghy Viktor. A magyar királyi honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban (1941. június–december), Belvedere, Szeged, 2016;
- [63] Dr. Lengyel Ferenc. Az I. M. Kir. Gyorshadtest hadműveletei a Szovjetunió elleni háborúban (1941. július 9.–november 15.), Hadtörténelmi jegyzet, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Hadtörténelmi Tanszék, 1994;
- [64] Zsedényi Zoltán. A gyorshadtest hadműveletei Oroszországban, 1941 /Előadás az Országos Tiszti Tanszékben/, Budapest, 1942. III. 20., Kézirat, HIM HL 6577.

²³ Zádor Endre alezredes, a felderítő-zászlóalj parancsnoka.